Број 90. У Новом Саду, у уторак 28. априла (11 маја) 1909. Година XLIV.

»Застава« излази сваки дан два пута, а недељом и понедељником једаред.

Цена је за Угарску кад се јутарњи и вечерњи лист заједно шаљу на један месец 2 кр. 70 пот. за четврт године 8 круна. Кад се јутарњи и вечерњи лист засебно шаље: месечно 3 кр. 26 п. на четврт године 9 кр. 75 пот. — За Аустрију и све остале земље на четврт године 10 круна.

Народним бројевима од петка цена је: за пола године 2 круне, на целу годину 4 кр. а за стране земље годишње 6 круна 50 пот.

Поједини вечерњи бројеви стају 10 потура.

Телефон бр. 131.

ЗАСТАВА

ЛИСТ СРПСКЕ НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

(Вечерњи лист.)

ИЗДАЊЕ „РАДА“ ДЕОНИЧАРСКОГ ДРУШТВА у РУМИ.

За огласе плаћа се по 12 пот. сваке врсте оваких ситних слова.

Уредништво »Заставе« је у кући г. Ј. Т. Чавића Администрација »Заставе« налазе у кући где је Милетићева штампарија у главној ул. бр. 20

Дописи шаљу се уредништву а претплата и огласи администрацији »Заставе«.

Рукописе не враћамо.

Поједини вечерњи бројеви стају 10 потура.

Чек-конто 12008.

После револуције у Турској.

Преки суд — Ко је главни кривац. — Хапшења и вешања. — Разне вести

(Од дописника „Заставе“.)

Цариград, 23. априла.

У Стамбулу, у згради сераскерата заседава већ десетак дана преки суд (урфије). Он испитује кривице оптужених и ухапшених лица којих је врло велики број. Има их дворских чиновника, паша, официра хоџа војника и грађана окривљених да су подстрекавали и новцем подкупљивали војску, која се 31. марта побунила, поубијала своје официре и изазвала оне крваве борбе пред парламентом и сераскератом, које смо опширно описали у пређашњим бројевима Зна се, да је та војничка побуна била повод походу на Цариград маћедонске војске, која је сретно успела успоставити уставно стање у земљи и промену на престолу.

По свему што је до сад познато о ислеђењу види се, да је главни кривац за војничку побуну био са[illegible]збачени султан Њега и омрљеног сина [illegible]у Бурханедина, — који се једнако крије, — окривљују њихови ухапшени пријатељи, а нарочито Надир ага, чувени мусахиб, протежирани евнух и саветник бившег султана, да су силним новцем изазвали крваве догађаје 31. марта, који су стали престола омрженог султана Абдул Хамида. Надир ага и други кривци осуђени су на смрт, неки су већ и обешени, а главни кривац, Абдул Хамид још није позван на одговор за та и толика ранија крвава дела Ипак постоји глас да ће се и бившем султану судити а готово је сигурно, да ће се од његовог силног блага у Јилдису и страним банкама наплатити све оно, што је он од државе на недозвољен начин узео.

О раду преког суда ево још неких вести:

Хапшења сумњивих људи, реакционара, једнако се настављају и у Цариграду и у унутрашњости. Купи се од народа и оружје, којег има у изобиљу

Јуче је пред преки суд доведено 30 Курда из Стамбула, за које је утврђено, да су спремали покољ Хришћана. Тог би покоља и било 12. априла, да маћедонска војска још 11 априла није освојила Цариград.

Рачуна се, да ће се извршити 40 смртних пресуда над побуњеним војницима. Досад је осуђено на смрт 69 људи.

Ноћу између 19. и 20 априла обешено је у Стамбулу 13. главних криваца: убица народног посланика Емира Арелаи беја, министра правде Назим паше, и других. Лешеви обешених 13 зликоваца висили су читав дан на вешалима. Пет вешала стоје и сад пред парламентом (на истом месту где су побуњени војници 31 марта убили споменутог посланика и министра), пет пред сераскератом и три вешала на стамбулској страни великог каралејског моста; спремна за вешање и осталих осуђеника. Тих 13. осуђеника су: 1. бинбаша, 1. ађутант, 1. пушкар и 10. наредника, поднаредника и каплара, сви из 4. авџијског солунског батаљона, чувеног из јулске револуције који је пришао био реакционарима и започео познату крваву војничку побуну у Цариграду. Пре вешања сви су заискали воде, осим бимбаше који је одбио воду, изјавио, да умире као мученик за отаџбину и сам обесио конопац око врата.

*

Свечаном акту прокламовања Мухамеда V за султана у сераскерату 14. априла по подне, између малог броја странаца, присуствовали су од Срба, пуковник Љуб. Лешјанин, војни изасланик Србије, и Трајан Живковић, драгоман српског посланства.

*

Један грчки лист јавља, да ће бугарски краљ Фердинанд ускоро посетити новог султана Мухамеда V. у Цариграду. Ову вест треба још да потврде из Софије.

Срдан.

Из великокикиндског протопрезвитерата.

Само ко није био и уверио се о насиљима темишварских алмажана, башибозука, који су се лажју, клеветом и обманом нашег српског света дочепали власти у нашој несретној епархији тај не може ни замислити, шта се све ради. Како ти аутономни башибозуци јасне одредбе наших аутономних уредаба газе, како стварају и појединим људима и опћинама интриге само зато, да би с једне стране својим башибозучким неситим и гладним друговима створили могућност, да до дневница и трошкова дођу, а с друге стране да скрхају изабране и одане пријатеље народне и опћинске управе, који неће и не могу да служе ћефовима тих башибозука, него који као стена чврсто стоје уз српску народну радикалну странку, која се не размеће са празним и лепим речма, него делима својима, које је и у сабору и у највишим нашим аутономним телима учинила у корист много напаћеног нашег народа.

Ти несретни синови нашег народа тамо жаре и пале Бога се не бојећи, а људи не стидећи — злоупотребљујући своје положаје у епарх. телима, до којих су дошли тако, што су завели неколико најјачих опћина у великокикиндском протопопијату.

Па и сад, када су расписани избори за епарх. скупштину. размилиле су се те гусенице и пашке по епархији темишварској на све стране, а нарочито се скомили ли на опћине великокикиндског протопопијата. Тај протопопијат су преплавили.

Љупко Лотић Тараћко тај познати камелеон и књижовник, па др. Стева Путник, познати бранилац пок. патријарха у

ПОДЛИСТАК.

ПРЕДАЈА ДВОРА АБДУЛ-ХАМИДОВА.

— И. Иванић. —

Цариград, у априлу.

Велике историјске догађаје ових дана у Цариграду још једнако објашњавају нове и нове појединости, које су у толикој мери занимљиве, да и њих вреди саопштити јавности.

Кад је опсадна војска слободе 11. априла о. г. освојила Цариград, опколила је и двор бившег султана Абдул Хамида војском и топовима. Но та мера није била довољна. Ваљало је све учинити, да се двор Јилдис што пре преда народној војсци, по могућству, без отпора и крви. И збиља пред Јилдисом није пукла ни једна пушка О томе сам се лично уверио на лицу места за сва три дана опсаде.

Још 11. априла прекинула је народна војска све цеви, које су спроводиле пијаћу воду и гас за осветлење у двор Јилдис. Обустављен је и рад машинерије за производење електрицитета за потребе двора спречено је уношење хлеба, меса и свих животних намирница за двор, у коме није било раније спремљене хране, јер Абдул Хамид никако није веровао, да ће маћедонска војска освојити Цариград. Он је [illegible] говорио, да је број солунске војске [illegible] мален, и да су све њене објављене диспозиције само један — bluf!

Три пуна дана двор је био неосветљен, јер није било ни гаса, ни електрике, а 12. априла у јутру није имао султан ни залогаја хлеба ни за себе, ни за своју породицу и послугу А народа је у двору било мноштво, и ако је већи део војске и послуге био још 11 априла побегао од свог господара. По сигурним податцима остало је 14 априла у јутру у раскошном и богатом двору Јилдису, — који је тако рећи читава варош, утврђене, са великим бројем двораца, кијоска, касарни, паркова, језера и т. д. — без залогаја хлеба око 4000 људи и то:

Чиновника, секретара, шамбелана, ађутаната	350
Ханума царског харема и робиња	370
Синова и ћерки са пратњом .	160
Евнуха у харему	127
Кувара	390
Кочијаша и коњушничара	350
Вртара	450
Вратара и разних слугу	250
остатак војника Арапа, Босанаца и Херцеговаца, који нису још били побегли*.)	1450

Прво је, наравно, пао у очајање харем. Преко 400 жена — була, одалиска, робиња — почело је викати за помоћ. Оне су мислиле, да ће двор бити узет на јуриш и да ће оне као и мушки бити изложене покољу и насиљу. Цео свет је почео да виче, да плаче, да се жали, да грди Абдул Хамида, који их је до овог стања довео..

Абдул Хамид био је потпуно поражен и није знао, шта да чини. Једино су остали присебни први секретар Џавид-беј и други шамбелан Нури-паша. Они су отворено изјавили султану, да је настало крајње време, да се Јилдис преда, јер је сасвим опкољен маћедонском војском

Кроз тиху ноћ чули су се звуци војничке трубе; — команда топџијама, који намештаху топове, како би њима што боље гађали Јилдис; — топот коњаника, који се у галопу приближаваху капијама двора За бившег султана било је јасно, да је слом ту, да је цео Јилдис и све у њему, плен смрти, ако се цар не преда народу, који је освојио Цариград, да успостави уставну владавину и да се освети за невино проливену крв у војничкој побуни 31. марта, којом је реакција хтела слистити устав и народне слободе.

Султан Абдул Хамид нареди, да дворска стража затруби — предају. У истом тренутку, усред лелека стотинама жена у харему и преплашене послуге, би истакнута бела застава на Јилдису. Било је 5 сати и 30 минута у јутру, када се капије Јилдиса отворише. На њима изађе један султанов ађутант на коњу, да као парламентар умоли Мехмед Шевкет пашу, главног команданта опсадне војске, да пошље неколико виших официра у двор ради пре сабору и савесни адвокат привредне банке у В. Кикинди, па онда др Васа Јакшић познати коровођа тамбурашких друштава и приређивач необичних пијанки, па нејако дијете Стојане, зет великокикиндског проте in spe поп Миливоја Радовића, који до подне мрзи на себе, а после подне на цео свет, па онда путујући инжињер Ладен, који се у Кумани прославио са говором својим, када му је пена на уста ударила, грдећи радикале и још да споменем „пред седаика“ великог народног збора зимушњег у Вел. Кикинди, кога је народ од милоште као свог „изабраника“ на плећима својима изнео из дворане, где се збори сало. Но да би слика тих башибозука потпуна била морам још споменути поп колања Стевицу из Кумана и брбљавог поп Илију и опет проту in spe, који пред радикалима увек наглашава, како он симпатизира са радикалима. — То су у главном поштована имена автономних башибозука, који су у нашој несретној епархији од Мориша до Бечеја и од Црне Горе до Тисе свуд широм плодовитог и питомог Баната чуда и покора починили. Сви ти су међусобно у сродству. Они имају још и своје прирепке зеленог Николајевића поп Глишу Стајића тога „одлучнога“ бранича автономије, који је као саборски посланик са својим поштов. друговима самосталцима потпомагао расипање народног добра од стране калуђера стругнувши из сабора, и напослетку још да споменем поп Обрада Брусина, гласовитог говорника упадача из Тараша.

---

*) Једини, који су Абдул Хамиду до краја остали верни били су војници гарде Босанци и Херцеговци. Зна се, међу тим, да је Хамид пред свој пад санкционисао закон о уступању Босне и Херцеговине Аустрији. — Ур.

Ти и такови људи још и данас мисле и држе, да ће лажју моћи се одржати — али всује труд, господо алмажанска. Можете радити шта хоћете, можете се набацивати дрвљем и камењем и свакојаким клеветама на српску народну радикалну странку — неће вам упалити више ни лаж ни клевета, ни све ваше смицалице и ујдурме па ни Ладеново „Скажи ми“ (што је читао у Врањеву на Ђурђев-дан у цркви) не ће вам помоћи. Вас ће народ на изборима одгурнути као недостојне, а своје поверење поклонити онима родољубима, који имају за собом рад за народну добробит и у руци програм српске народне радикалне странке, који је најбоље и најјаче јемство за процват и цркве и школе наше и благостање вам народно.

То је наша порука башибозуцима автономним!

Политички преглед.

Криза у Угарској. У недељу примио је краљ у аудијенцију потпредседнике угарске посланичке куће, Стевана Раковског и Навајија. Раковски није хтео ништа да каже о аудијенцији, а Наваји је рекао тек толико, да се трудио, да у пуној мери одговори својој дужности и да држи, да криза неће још дуго трајати. Јуче, у понедељак, пре свију био је у аудијенцији код краља заједнички министар спољних послова Ерентал, а после њега Куен Хедервари и Ладислав Лукач. Држи се, да су сви они препоручивали краљу, да не попушта независњачкој странци и да треба да се одржи заједничка банка. После Лукача краљ је примио у аудијенцију потпредседнике независњачке странке Павла Хојчија и Јована Тота Данас преподне ће ићи још на аудијенцију министар-председник Векерле, а после подне се краљ враћа у Беч, да дочека немачког цара Виљема. У политичким круговима се држи, да се криза неће ускоро решити. Очекују ново груписање странака те из те нове коалиције. да се образује влада. Говори се, да 67-машке странке нагоразају краља, да даде неке војне уступке, а заједничка банка да остане и надаље и тада би они покушали, да на основу тога створе поново коалицију, у коју би, по њихову рачуну, ушао и Кошут и Апоњи Независњачка странка неће ни да чује о томе и још се увек нада, да ће се криза решити уставним и парламентарним путем и тада би она образовала владу и створила самосталну банку У том је уздању поткрепљавају гласови, по којима је краљ приликом садањих аудијенција рекао једном политичару, како он хоће до краја свога живота да влада уставно и неће учинити ни један корак, који би могао нарушити уставни ред. — Упало је у очи, да је управник пештанске мађарске трговачке банке, Ланци, био јуче код министра Ерентала — У недељу на више места одржани су зборови у корист угарске самосталне банке, тако и у Суботици и Темишвару.

Догађаји у Турској Данас ће се у Цариграду обавити свечан чин: нови султан Мухамед V. уз велике свечаности припасаће мач. Младотурци се надају, да ће се после тога чина помирити са новим редом у Турској и они муслимани, који су преким оком гледали ново стање. Присталице старог реда покушавају, да заваде султана са младотурцима, те је у тој сврси бивши велики везир Ћамил паша био на аудијенцији код султана и упозорио га, да се чува од сабора, који хоће да му скреше права. Султан је, позивајући се да он хоће уставно да влада, одбио та дошаптавања и ровења.

— У Малој Азији стишавају се немири. Привремени багдадски валија, Фазил генерал, послао је извештај великом везиру, у коме му јавља, да је са својом војском, која броји 6 хиљада људи, потпуно угушио устанак. Таки су извештаји стигли из других крајева Приликом последњих покоља у Адани, по извештају тамошњег валије, погинуло је 1924 мухамеданаца, а рањено их је 533. Јермена је пак погинуло 1455, а рањено је 382. Свргнута султана Абдул Хамида строго чувају у Солуну. Појачали су и стражу му. Све турске виле, које су у близини виле, у којој је затворен Абдул Хамид, покуповала је турска влада и у њих ће сместити војску. Имање Абдул Хамидово је узапћено, те ће му дати месечно 1000 фунти државне мировине, а ожењеним синовима му по 600 фунти

Суђење због велеиздаје.

Расправа од суботе 25. априла (*8. маја*)

— ЧЕТРДЕСЕТ ШЕСТИ ДАН. —

После 14 дана преслушани су сви сведоци из котара Вргинмост–Топуско. А за њима је отпочело преслушавање глинских сведока, којих имаде 22 Као први преслушаван је сведок Иван Остарчевић.

Он приповеда, да су Хрвати и Срби вазда живили у слози, док није у Глину ошао православни прота Ерцеговац, који је учио децу да су Срби и да их је српска мајка родила Није чуо, шта Ерцеговац говори у цркви, али је чуо шта се о том приповеда. Тако је чуо, како се говори, да православни зову Глину „Малим Београдом“. Чуо је, да је Вилић једном згодом рекао, да где Србин плугом оре, тамо је српска земља. Прича о разним месним приликама, шта је чуо, шта се приповеда. Оптуженом Огризовићу залазили су многи. Чуо је, да се тамо одржавају неки „тајни састанци“. Гледе оружаног бандерија, који је пролазио кроз Глину на Божић, вели, да је чуо како се приповеда, да су пуцали путем и викали „Живила Србија“, али сам није чуо. На дуго и широко приповеда о свим могућим приликама у Глини.

Бранилац др. Соларић пита га према којим Хрватима постоји мржња од стране Срба.

Сведок Остарчевић каже, да има доста Хрвата, који се и сада друже са Србима.

Бранилац др. Соларић пита, да ли он пазари као ћурчија са Србима?

Сведок Остарчевић: Да, са православнима

Оптужани Ерцеговац обара исказ сведока, да је он учио децу о „Србину Богу“. То је толика глупост, да она сама карактерише довољно неистинитост овога сведока. Исто тако не стоји, да је са проповедаонице говорио за „Велику Србију“. Образлаже даље све појаве. И он је од увек доиста износио српски барјак, али се хрватскоме исказивала вазда почаст — био је на десној страни.

Оптужени Огризовић пита сведока, да ли је видио, да су к њему долазили и многи Хрвати Даље вели, да су онда кад је код њега преноћио Светозар Прибићевић, сами Хрвати окитили његову кућу, и то баш пријатељи сведока Остарчевића.

Оптужени Никола Ребрача међу осталим подсећа сведока, како му је баш он омогућио, да је — сведок — добио зајам код српске штедионице.

Оптужени Стеван Ребрача каже, да за њега сведок само то каже, да га је видио на оном бандерију.

Сведок Остарчевић вели, да га је с леђа видио.

Оптужени Стевана Ребрача: То је било на светац, како би се ви могли дигнути од карата, особито кад је велики банк... (Смех)

Државни одветник: Са вицевима хоћете да прекријете своју озбиљност.

Оптушени Стеван Ребрача: Кад нема овде ништа озбиљно!

Државни одветник: Видићете на концу! (Бука код оптуженика)

Оптужени Бекић: Молим шта ћемо видити?!

Иза оптуженог Кончара пита оптужени Вилић сведока, да ли му је био пријатељ.

Сведок Остарчевић (тихо): Јеси.

Оптужени Вилић: А јесам ли се ја икада свађао с којим Хрватом?

Сведок Остарчевић: Ја имам посла. Ја се зато не бринем

говора о предаји султана.

Одговор освајача Цариграда, Шевкета, био је кратак и јасан:

— Предаја без услова, на поверење!

Султан Абдул Хамид дочекао је највеће понижење: морао је пристати на захтев једног свог паше. Предао се без услова, на поверење, без пушке, без топовског метка, иако је у Јилдису било и пушака и топова у изобиљу. Више него војника, који би њима пуцали! Султанова гарда, изузимајући Арапе и Босанце, напустили су свога господара већ 11. априла, у првом часу опасности...

У 6 сати и 30 минута ујутру отворише се спољне капије Јилдиса, те посада дворског улаза и вртова изађе са својим официрима, да ћутке положи оружје и џебану пред младотурском војском. Одмах за тим ушао је у двор један батаљон пешадије маћедонске, заузевши паркове и уласке.

Виши чиновници, секретари, шамбелани и туфенкџије изађоше из двора, праћени опсадном војском све до поља Балмунџу-Чифтлији. За тим је дошао ред на остале чиновнике и службенике, који су побегли у харем. Њима је наређено, да одмах изађу и да се предаду вишим официрима, који их чекају пред капијом Мабејине.

Црнци почеше напуштати харем. Њих су терале и ружиле пренеражене и уплашене жене. Црнци су пак мислили, да их гоне на губилиште. Међутим војна комисија их је само пребројала по списку, што га је имала, неке је спровела на поменуто поље, а друге у стари Сарај, у Стамбол.

После Џонаца предала се сва послуга и спроведена је пред преки суд у сераскерат. Сви гледасмо, како их кроз главну улицу Пере прате војници.

За тим су четири виша официра, у присуству секретара Џавида и шамбелана Нури-паше саопштили Абдул Хамиду, да је збачен с престола. Појединости о томе саопштио сам вам у ранијем подлистку.

Бивши султан био је поражен и чекао је на даљу своју судбину у павиљону преко од дворске џамије Хамидије.

Харему је наређено, да се спреми за полазак. У току једног сата чекало је хануме преко стотину кола. Све те госпође, на броју преко 300, те несретне заробљенице Абдул Хамидове, које голинама нису виделе света, поседале су на кола и извезле су се из своје тамнице. Једне одоше на дворове у Босфору, а друге у стари двор Сарај у Стамбол, а треће са принчевима и принцезама привремено у двор Чераган, у коме је 25 година робовао Хамидов старији брат, такође збачени султан пок. Мурат V.

Ту ноћ спроведен је свргнути султан Абдул Хамид у изгнанство у Солун, где се и сад налази.

Оптуженици: Аха — за ово се не брине!

Оптужени Вилић приповеда, како су у једном разговору распредали, да је земља онога, који је обрађује. Гледе своје здравице истиче, да је сведок у истраги рекао, да је наздравио „српској домовини“ а сад вели „српској земљи“. — Кад каже за све доке да им је мало стало за душу, опомиње га председник да не вређа сведоке

Оптуженици: Али богме они нас вређају! Седимо овде на темељу њихових исказа осам месеци!

Други сведок Фрањо Детони вели, да је настао раздор између Хрвата и тако званих Срба, одкад је почео у Глину залазити Св. Прибићевић. Од других је чуо, да се обдржавају састанци код Огризовића. Није чуо да се кличе Србији ни краљу Петру. Чуо је, како је судац Вајић говорио, да је сада дошло време, да се дели правица, ко је не да — тога треба маљом по глави. (Смех) Приповеда, како су се Соколи разделили. Бандериј је видио, сељаци су имали кубуре. Ни једног од оптужених није видио онде. Није чуо поклике: „Живила Србија“, већ је то чуо приповедати.

Државни одветник га подсећа, да је у истраги истакнуо, да је и српска земљорадничка задруга осим доласка Св Прибићевића имала уплива на ширење Српства.

Сведок Детони: То сам чуо, али немам доказа.

Државни одвотник: Ви за многе ствари кажете: Чуо сам ово, чуо оно. Зар је то некакав јавни глас у Глини?

Сведок Детони: Тако се приповеда.

Државни одветник му предочује, да је у истраги рекао, да је чуо певати „Орао кликће“, у којој се песми подмеће име Петра Карађорђевића.

Сведок Детони: Тога се сад не сећам.

Оптужени Ерцеговац вели, да је овај сведок само чуо, што су други чули, да су чули. Онда наглашује, да сведок каже, како је српска земљорадничка задруга узрок ширења Српства, а те задруге у опће нема. (Велики смех).

Гласови: А то је рекао под заклетвом!

Председник (према сведоку): Јесте ли чули — да ли постоји та земљорадничка задруга?

Сведок Детони: То не бих могао рећи. Тако се приповедало...

Оптужени Ерцеговац обара све остале исказе сведока.

Председник га прекида, да се осврне само на оно, што се њега тиче.

Оптужени Ерцеговац: Опростите, г. председниче ја сам рекао код мога преслушавања, да се надам, да неће сведоци овде под заклетвом нешто против мене сведочити И збиља — сада су само чули од других. Ја сам одељен од моје велике породице, па већ осам месеци лежим у затвору, а не знам зашто. Ја мислим, да је ово страшан злочин.

Оптуженици одобравају.

Председник их оштро опомиње, нека се не владају као „паори“. Иначе ће их дати све бацити напоље.

Оптужени Огризовић побија сведоке велећи, да његов службени дневник доказује, да се он није интересирао за опћинске изборе.

Оптужени Гајић набраја неистине сведока. Показује капице које продаје. То нису србијанске капице, већ личке. Он је узео за жену католикињу, па је дао и прилог католичкој цркви...

Председник: То је свакако лепо. Мора се признати.

Државни одветник: Али то је само жени за вољу!

Оптужени Ст. Кончар истиче како је он редио и бријао и Хрвате, па су га многи оставили. То је бојкот.

Председник: Ви имате такав обрт — бојали су се, да ћете их порезати. (Смех).

Оптужени Ст Кончар вели за сведока, да је пре био мађарон, а сад је франковац. Носио је српски барјак, гласао за Прибићевића, а сад ето овде сведочи.

Трећи сведок Митко Грегурић вели да се православни истичу као Срби Једном је чуо од Н. Ребраче, да је Глина српски котар Видио је онај бандериј, сељаци су имали кубуре и викали. Од Бижара је чуо, да је том приликом оптужени Ст. Ребрача величао Србију и краља Петра. Чуо је за састанке али не зна, шта се на њима радило. Чуо је, да се Н. Ребрача дописује са Св. Прибићевићем. Кад је био у православној цркви, онда је чуо, како је Ерцеговац говорио о Српству. — Знаде за Гајића, да је продавао „српске капе“. Чуо је, да има негде слика краља Петра, али сам је није видио. Кад је почела истрага, онда је чуо, да је све то морао водити неко са стране.

Заменик вотант Кушт пита, да ли учитељи наручују школске наградне књиге из Београда?

Сведок Грегурић: Не.

Државни одветник пита, којом је то приликом рекао Н. Ребрача, да је онде српски котар?

Сведок Грегурић: Био је разговор о изборима (Смех)

Бранилац др Соларић пита га, да ли је на своје уши чуо, да су у бандерију викали: „Живила Србија“?

Сведок Грегурић: Чуо сам од других.

Оптужени Ерцеговац истиче, да сведок само знаде, да је он говорио о Српству, а не зна што То је слаба сведоџба за интелигенцију сведока Можда је чуо разне молитве, где се спомиње српски народ.

Оптужени Ст. Ребрача пита сведока, је ли видио, да је долазио и неком његовом рођаку.

Државни одветник: Ви правите са сведоцима вицеве

Оптуженица Ребрача: Али молим вас: реците нам, коју су чињеницу до сада ова три сведока изнели? Петар чуо од Павла, Павле чуо од Мартина. И тако све даље.

Шта га онда питам?

Председник му одузима реч

Четврти сведок Пајо Буторац, почиње да приповеда, шта је опет он „чуо“.

Чуо је, да је раздор настао, одкад је почео долазити у Глину Светозар Прибићевић. Једном су му под прозором викали „Живила Србадија“.

Државни одветник пита га, да ли знаде, да су се оптуженици састајали.

Сведок Буторац: Не.

Председник прекида расправу, те одређује наставак за понедељак.

Вести из места и са стране.

Читуља.

У Руми је 24 априла преминуо ондашњи угледни трговац и поседник Лука Ст. Георгијевић у 56. години свога живота. Покојник је таст нашег пријатеља дра Стевана Добричића. — Лака му земља!

Досељавање у Америку.

„Американски Србобран“ пише: Последњих дана сеоба из Енглеске у Америку све више набујава, што радосно поздравља американска јавност Американцима су најбоље дошли досељеници енглеске крви, они се лако американизирају, имају развијену грађанску свест и Енглеска је школа радничког организирања Што је најглавније, досељеници из Енглеске обилазе мимо велике градове и насељавају се по мањим местима крајева још добро ненасељених, као што су чинили ранији досељеници из Енглеске, који су дивље земље обрадили и култивисали. На тај начи, ти досељеници у брзо стају на своје ноге и благодат су за земљу. Друга је ствар с досељеницима с европеског континента, особито са словенским и италијинским досељеницима. Они никуд не умеју од великих градова, где услед силне утакмице и своје неприлагодљивости су вечити предмет беде не користећи много ни себи нити овој земљи Американци их убројавају у „нежељени елеменат:“

Брачни живот у Кинеској.

У Кинеској и данас, баш као пре хиљаду година, муж сматра жену потчињеним бићем и пориче, да жена има душе. Један мисионарац, који је ширио хришћанство међу Кинезима, доказивао је неком мандарину, да жена има исто тако душу као и човек. На то му одговори мандарин: „Нећу заборавити; рећи ћу својој жени, што си ми сад говорио и како ће се чак она чудити, кад чује и сама, да сада одједанпут има и она душу“. Тај одговор мандаринов јасно показује, какво мишљење има о себи и сама жена у Кини. — Често се дешава, да Кинез, када га као чиновника или војника пошљу у коју удаљену покрајину, тамо се ожени и оснује породицу. Када пак буде враћен у постојбину, Кинез поведе са собом само синове, ако их има, а о жени и кћерима не води бригу. Њих тамо остави, често у највећој беди. Неки Европљанин, који је путовао с једним мандарином, када се овај из Тибета враћао у Кинеску, прича овај случај: Пре но што смо узјахали коње, изиђе пред нас нека снажна, крупна Тибећанка, жена мандаринова, коју је Кинез узео за жену пре шест година, а сад је оставља за увек. У име опроштаја рече јој Кинез: „Ја сад идем, ти остани ту и седи мирно у својој соби“. Жена му одговори: „Мир с тобом. Нека те судбина води и пази на своје здравље“. Затим покри лице шаком, да би сакрила сузе. Кинез ми се пак обрати с овим речма: „Како су луде ове Тибећанке; остављам јој лепу кућицу, покућство, одела и још плаче! Као да није задовољна!“ Затим узјаха на коња и задовољан одјезди, а да се и једном осврнуо.

Економски Одсек „Друштва за срп нар позориште“

Држао је 16. (29) априла о. год. редовну седницу, у којој су саслушани и узети на знање извештаји књиговођства о промету централне позоришне благајне за месеце: јануар, фебруар и март о. године. — Исто тако узети су са одобрењем на знање и месечни извештаји управе позоришне дружине о стању благајне позоришне дружине за месеце: јануар, фебруар и март. — Финалисани су рачуни позоришне дружине за Стари Бечеј, Велику Кикинду, Мокрин и Вршац. У Старом Бечеју позоришна дружина имала је мањак од 702 К. 17 фил., у Великој Кикинди сувишак од 25 К. 58 фил., у Мокрину мањак од 997 К 08 фил., у Вршцу сувишак од 2297 К 44 фил — У ствари легата Севера Нинчића позваће се црквена општина у Старој Кањижи, да дужну своту од 737 К. 50 фил. има у преклузивном року унети у позоришну благајну. — Према донешеној начелној одлуци скупштинској учиниће се потребни кораци ради продаје куће из задужбине покојног Гавре Јанковића у Араду. — Узети су на знање извештаји књиговодства о томе, да је месеца марта у благајну позоришну у име чланарине утекло 120 К, прилога пак 427 К 30 фил; у глумски мирозински фонд унесен је прилог од 50 К. — У име хонорара, тантијеме, путних трошкова, разних рачуна и т. д. одобрена је и на исплату упућена свота од 240 К. — Осим тога решено је још неколико предмета административне и личне природе. —

Највећа ружа.

Највећу ружу у Европи има без сумње вртар Верле у Фрајбургу, у Немачкој. Каламио је 1881. године, и од тог доба па све до данас ружа је дивно напредовала. — Године 1897. захватала је она површину од 83 квадратна метра и имала је 6200 пупољака. Године 1898. било је на њој 7400 пупољака, године 1899. преко 8000, а 1900. захватала је ружа већ 89 квадратних метара простора и понела је преко 10.000 пупољака, који су се сви развили у дивне цветове — Стабло то одиста ретке руже високо је један метар и девет сантиметара а дебело 34 сантиметара, круна јој је висока 34 метара. Од грања њеног начињен је леп, простран вењак.

Брачна драма пред судом.

Пред судом у Визбадену имали су у бракоразводној парници рочиште Ричерт из Дрезде и жена му. Ричерт је за време трајања рочишта у судској дворани напао ножем своју жену и пет пута је убо. Убоци су смртоносни. Ричерт је уапћен.

Страјк пекара.

Јављају из Букарешта: Општинска власт није допустила пекарима, да хлебу и разном пециву подигну цену, због чега су пекари ступили у страјк Влада је позвала на војничку дужност све резервисте-пекаре, који сад пеку хлеб у баракама саграђеним на разним местима вароши. До сад није дошло до немира.

Брзојави „Застави.“

Стигли 28 априла.

Избори изборника за епархијску скупштину темишварску

Турски Бечеј Огромном већином изабрани су радикални кандидати. Алмажански кандидати добили су по 1 и 2 гласа. Живела народна свест!

Одговорни уредник: Константин Брадваровић

Трговина.

Нови Сад, 28. априла 1909. године

Пшеница прве каквоће стара 28 к 20 до 28 к 40 п
Пшеница нова 27 к 60 п до 28 к — п.
Пшеница средња 27 к 20 п до 27 к 60 п.
Пшеница лакша 26 к 80 п до 27 к 20 п
Наполица нова 26 к 20 п до 26 к. 40 п
Јечам нови 16 к 20 п до 16 к 40 п.
Зоб нова 16 к 80 п до 17 к — п.
Кукуруз у зрну нов 14 к 40 п до 14 к 60 п
Кукуруз у клипу нов — к — п до — к — п
Маст 144 к п до — к — п.
Сланина 140 к — п до — к — п.
Сланина паљена 140 к — п до — к п
све од 100 кила

Свињи угојени тешки 102 до 104 п.
Свињи средњи . . . 98 до 100 п.
Свињи лаки . . . . 94 до 98 п.
кила

Стање воде под Новим Садом

27. априла било је	423
28. априла било је	422

Изашла је књига:

ПОРЕЗА
и исправљање катастра.

У овој књизи описан је збор новосадски, који је био 19. априла ове године. Отштампана је одлука тог збора у питању порезе и исправљања катастра и отштампани су изговорени говори на том збору (Говор Јаше Томића, дра Живка Продановића, дра Лазе Бајића и Мите Алексијевића.)

Ко жели да се обавести о овом питању, које је данас на дневном реду, наћи ће у овој књижици што је најважније.

Књига износи 29 страна и стаје 16 потура. Препродавци имају 33% попуста. Добити се може код

Косте Лере
у Новом Саду.

ДВА СТАЛНА МОМКА

потребујем за моју

Кројачку радњу
свештеничког одела.

Ступање одмах. Првенство имају они, који су већ радили у таковим радњама

У Новом Саду, 6. (19) априла 1909.

487 4—6 **Стева Писаревић**
кројач свештеничког одела.

МОЈУ
шпецерајску трговину

предао бих добром и способном младом трговцу.

Тоша Василић.
Митровица (Срем.)
581 2—3

ЗА МОЈУ

памучарску и кратке робе радњу

потребујем једног доброг

ПОМОЋНИКА

који осим српског језика мора знати мађарски и немачки. Ступање одмах.

Љубомир Паланачки
Сомбор.
557 8—8

ЗА МОЈУ ГВОЖЂАРСКУ И ШПЕЦЕРАЈСКУ РАДЊУ

потребујем

2 помоћника

који говоре српски, мађарски и немачки. Ступање што пре.

595 1—2 **Ж. Панаотовић**
Нови Сад Дунавска улица.

КУЋА
на продају.

Змај Јовановића улица бр. 9

Упитати житна пијаца бр. 12. код

Филипа Михајловића,
Нови Сад.

1—4

СРБИН,

момак из добре породице са трговачком спремом, здрав, у 35 ој години, а који располаже са извесном готовином, желио би у коју већ уведену српску радњу модно-мануфактурне струке, где се уз радњу девојка или млађа удовица за удају налази, као удеоничар са особним деловањем ступити. — Умољава се поближе извешће на администрацију „Заставе“ под знаком: „Рад 100“ уз зајамчену дискрецију отпослати; писмима без потписа неће се никаква пажња поклањати

597 1—3

Позив
на уписивање деоница
за новчано друштво
КРЕДИТНА БАНКА ЧУРУГ д. д.

Кредитна Задруга у Чуругу у својој главној редовној скупштини од 12. фебруара 1909. г. закључила је, да као задруга 30 јуна 1909. престане и да се претвори у деоничарско друштво, — кога је цељ да помогне индустријске и пољопривредне интересе — те да настави свој рад под именом

Кредитна Банка Чуруг деон. друштво.

Друштво се оснива на 30 година од дана уврштења у трговачки регистар, који се рок пак може скупштинским закључком продужити.

Основна главница је 30.000 круна подељена на 300 деоница, свака по 100 круна. Главна скупштина има права ту главницу у свако доба да подигне. Деонице се могу уписати у уписне табаке. При упису се има уплатити 10% од главнице и 1 круну по деоници у име трошкова, 30% пак при оснивању и то код Кредитне Задруге; о осталој уплати решиће оснивачка скупштина. Ко задоцни, платиће 6% камате. Ако се буде више уписало, оснивачи имају права да упис смање. — Оснивачи задржавају себи и то право, да именују прву управу на три године — Задржава се право члановима Кредитне Задруге, да могу бележити деонице са уплаћеним чостицама, о којем обрачуну ће решити оснивачка скупштина. Уписивање траје до 15 маја 1909.

Чуруг, 1 марта 1909 године.

ОСНИВАЧИ:

Драгић Јовин, Чуруг трговац.
Стеван Чупић, Чуруг ковач.
Милан Ђуричић, Чуруг управ. учитељ.
Лука Радонић, Чуруг општ. благајник.
Јоца Иванов, Чуруг ратар.
Живко Дражић, Чуруг кабаничар.
Мита Рајков, Чуруг општ. екзекутор.
Др Никола Белеслијин Ст Бечеј адв.
Коста Дражић, Чуруг ратар.
Гроја Јојкић, Чуруг трговац.
Живан Перић, Чуруг ратар.
Алекса Лончарски, Чуруг ратар.
Урош Јовин, Чуруг ратар
Филип Верлет, Чуруг трговац.
Миливој Радин, Чуруг трговац.

594 1—1

BÁRTFA

лековито купатило. Поштанска, телеграфска и железничка станица Интерурбан телефон

Прве врсте карпатско купатило за лечење и опорављење са 6000 јутара великом шумом засађеном боровином а лежи у котлу. Састојци воде: со, гвожђе, угљено кисело гвожђе, гвожђани муљ, електрична и борова купатила и 2 изврсно уређена завода за лечење хладном водом успешно лечење код

женских болести
МАЛОКРВНОСТИ

свих врста, као: живчаних, шкрофулозних, енглеских и осталих других болести. Јефтине, удобне и модерне собе. — Изврсна кујна.

Панзиони систем.

Пре и после сезоне 8 круна, у главној сезони 12 круна добија се стан, ручак, вечера и дневно купање. — Сезона купања од 15. маја до 1. октобра. — Ближа извешћа и опширне проспекте даје драговољно

511 9—10 **Купалишна Управа.**

БОЛЕСНИК не треба да пропусти прилику.

За здравога

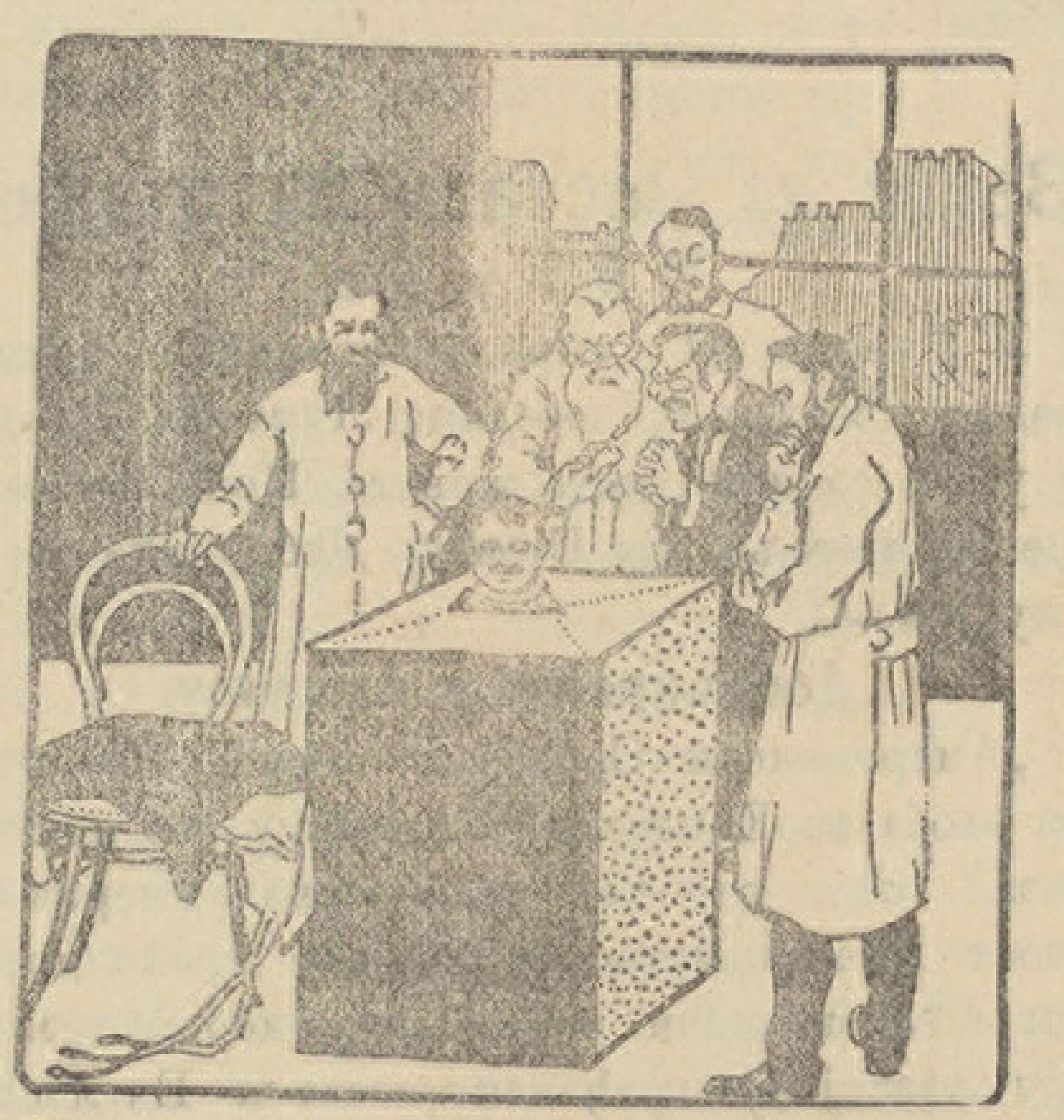

права благодат
„Sanitas“

парно, топло-ваздушно и
:: лековито купатило ::
може се у стану видети.

Стотинама и стотинама лечника констатовало је да је против костобоље, реуматизма и исхјаса најбоље средство у кући „Sanitas“ парно купатило

Са овом парном купалишном справом „SANITAS“ може свако у својем сопственом стану у свакој соби за 05 потура трошка а за 5 минута најкрасније **парно или топло ваздушно купатило** справити.

Највећа чистоћа! Не допире ни један атом паре у собни ваздух. Справа се може потпуно склопити и може се после употребе иза каквог ормана поставити.

Парна и топла ваздушна купатила јесу од лечничког света најпризнатије средство против **костобоље, реуматизма и исхјаса.**

Купатило које се узима у „SANITAS“ кабинету, чине право чудо при **болести казеба.** Опробано је средство против **несанице и нервозе.** Најневинија, најбржа и најсигурнија кура **за ослабљивање.**

У читавој земљи препоручују тај апарат лечници војних и цивилних болница, као и професори са највећим признањем.

Хиљадама писмених признања.

За здравога је животна потреба, а за болеснога спасење!

Апарат се може овде код заступника 3 дана видети без икакве обвезе да се мора купити.

Стан: HOTEL RECSEI (код МАЈЕРА)

Нови Сад, полуспрат бр. 32.

598 1—1

Шајкашко питање.

— Др. Ђ. Тапавица. —

(Наставак)

Пре него што бих завршио овај одељак ове моје расправе, пре него што бих проговорио коју и о чувеним Шајкашким ритовима и свима незгодама њиховим, проборићу овде коју и о *друштвеном животу данашњег грађанства Шајкашког.*

А да нам и ова слика буде што јаснија и тачнија, упозоравам на друштвено стање старе Шајкашке. На онај узорити породичан живот. Осећај за породицу. Поштовање старијих. Оно доба, када неморалу, крађи није ни трага било. Када годинама ни у једној шајкашкој општини није било злочина. На она златна времена, када је поштење било једини основ друштвенога живота. Када је још у крепости био онај стари кантонски закон. Када је шајкашки офисир био дика и понос целе управе, а она васцелога грађанства. Када је пијана човека на улици видети, била брука невиђена. А камо ли офисира и представнике граничарске. У старо доба они, који су због злочина били кажњени, па даље пијанице нису могли бити ни старешине породичне. У ушима нам је она стара изрека: „волим те више и не видети, него да ми срамоту нанесеш на главу“.

Јест такав беше друштвени живот старих Шајкаша.

Част изузетцима. Али какав је друштвени живот данашњих шајкашких натароша? И из досада наведена познајемо га доста исцрпно. Па таких је ето и кнежева ешкута и свих општинских представника данашњих, већим делом.

Да бисте имали чисту слику о појединим шајкашким кнежевима и о њиховом друштвеном животу, изнећу вам један пример, једну слику из шајкашког кнежевања. Истина, ова је слика нешто мало тугаљива. Али ми немамо зашта да се стидимо, а они који треба да се стиде, нека се стиде, То није наша брига. Погледајмо ту слику.

У једној шајкашкој општини један наш имућан ратар постане кнезом. За време своје кнежевине прво му је знатније дело било, да је отерао жену и своје троје деце. Своме комшији, који је такође имао деце, отео жену и истој од свога иметка преписао пет јутара земље. После кратка времена она га остави. Но он се брзо утешио. Довукао је к себи једно младо девојче. Да је задобије поклонио јој је дванаест стотина круна. Али и ово већ после месец дана стругне од њега. А он шта ће, узме поново ону, којој је писао пет ланаца и препише јој још пет . Е, али сад је хтео да се од своје праве жене развенча и са овом, којој је писао земљу венча. Јест, али муж ове је на сметњи. Њега треба склонити с пута. Тражио је и трзжио је и напослетку нађе два вуцибатине, који се приме да убију мужа те његове „ванбрачне“. Погоде се за хиљаду круна. Пет стотина одмах, а пет стотина кад изврше недело. Најмљене убице и приме пет стотина круна. Али шта су радили. Отишли су ономе, кога су требали убити, па су му рекли: „Ми смо најмљени, да те убијемо; добили смо зато и пет стотина круна. Ево ти десет круна, па севај одма у Нови Сад. Ми се другим возом крећемо за тобом“. Тако је и било. Још исти дан сви одоше у Нови Сад и тамо су сви троје дотле терали кера док нису добивени пет стотина круна утукли. Кад је нестало новаца, најмљене се убице врате кући, а онога кога су требали убити оставе у Новом Саду. Када се кући вратили, увуку се увече у кнежево двориште а одавде у магазу, која је непосредно била поред кнежеве спаваће собе. Када се сместили, почну ноћу урликати кобојаги плакати и лелекати што су убили невина човека. Час па би зајаукали: Ајаој убили смо сиромаха ни крива, ни дужна, па бацили у новосадски лиман! — Та пробудила се у њима савест! У магази су били џакови са кромпиром. У џакове су ударали песницама, тобож у прса своја. На ларму се пробуди кнез ослушкивао је лупу и лелек, устане, уђе у магазу и тамо затече она два лупежа, где изигравају своју глумачку улогу. Одмах им да обећаних и других пет стотина круна, да се што пре узгубе из села. А ови, знате ли, шта су радили, Отишли су на станицу и тамо дочекали свога пријатеља, који је међу тим стигао из Новог Сада. И сад су сви троје т. ј. онај, који је требао бити убијен и два убице са овим „фришким“ кнежевим новцем терали кера и загрљени пратили се са гајдашом кроз село.

Ето вам једна сличица из шајкашкога кнежевања. Тако изгледа „узорити“ живот по неког шајкашког кнеза. То су вам представници шајкашких самоуправа.

О, знам је више кнежева шајкашких, који су имали двадесет, педесет па и сто јутара земље без дуга — пре кнежевања. Но за време њихова кнежевања све су слистили. Данас су слепци. Један је такав данас у Америци. Јадник данас крпи туђе чакшире. Дабоме, кад је већ сасвим пропао, образ му није могао поднети, да тамо, где је био газда човек, глава и представник, као прост надничар зарађује себи горку кору хлеба, за то је од срамоте, да се уклони испред својих, побегао у Америку.

Но нажалост није он једини, који је то у чинио. Таковых има у Америци из Шајкашке много врло много. Све најбољи људи, који су некада били ешкути и представници општински. Али шта ћеш, кад свако хоће да тера господство. Кнез се угледа на натароша, а ешкути на представништво на кнеза. Јес али ови јадници не мисле, да што може натарош, то не могу они. Та натарошу његова адвокација увек носи пара, њему увек капље па и цури. Док кнез и други, ако су иоле поштени, осих оно худе општинске плате немају никаква прихода, а та плата није им доста ни на чизме, а камо ли на друго што шта. Та познати су нам свима они свако дневни алдумаши, што кнежеви и други приређују око једанаест сати пре подне општинској господи. Иде то весело, али кошта и новаца. Јер гдекоји таки мали алдумаш пре ручка, траје боме и до сутра дан пре ручка. Да боме у таким приликама има и картања — по мало и фербла. И ту ко опет страда него поглаварство и кнез. Та забо га, какав би то ред био, да они добију од господина натароша на картама. То би тако исто било, кад би натарош искартао новаца од фесолге, Но то би лепо било! То би му само требало!

Па и та картања су врло занимљива. Спомену ћу вам само један од тих занимљивих случајева.

Десило се то лане, када су перјари због оне надуване ритске побуне били у Шајкашкој. Прохтело се среском доктору, натарошу и другој господи да приреде један велики фербл. Но да се не зна т. ј. да жене њихове не дознају сутра дан, шта је који изгубио, а шта је добио, договоре се да их преваре. Да измисле какво званично изасланство за тај фини фербл. Тако је и било. Сутра дан покупи се цело ово „учено“ друштво, па терај на комисију т. ј. на фербл у оближњу шајкашку општину. Чим су стигли, оду у велики бирцуз па дај одмах на посао. Тек што су се мало загрејали и десетице почеле летити, наједаред рупи у бирт један жандар. Овај није познавао ову велеучену господу из комшилука, те као мува на мед појури управо њима и приклопи шаком целу банку са сред стола. Тај је поступак све пренеразио. Јер знате ове општинске силе, на тако шта нису научене. Истина, да је фербл законом забрањена хазартна игра да се због њега долази и у бајбок, али тај закон код њих у селу важи само за ратаре а не за господу. Зато није ни чудо, што се господа тако разљутила. А особито се љутио и грдио господин срески доктор. Он човек имао је у руци „кунст“ то јест три кеца, па му зато никако није ишло у рачун, што жандар купи новце. Узрујано се дерао: Бројте касу! Ја хоћу да знам, чији ће бити ти седам стотина круна, јер ја имам „кунст“. И доиста човек је имао и право, јер се при крају испоставило, да тај велики бирт, кад се у њему гостода картају, није бирт него касина. Закон само у биртовима забрањује фербл, а не у касинама. Зато ја на крај крајева срески доктор опет имао право што је лармао, јер каса од седам стотина круна, коју је у незнању закона и у непознавању општинске господе жандар придигао, опет је додељена њему јер он је имао „кунст“, то јест три кеца у руци.

Значајне су те ферблански забаве по нашим шајкашким селима. Особито кад фесолга дође да их обиђе. Причао ми је један мој пријатељ, чији је отац био некад шајкашки натарош — да он не зна да је било случаја, да су фесолгу опапољили на ферблу. Не зато валда што је изврсно играо, да други не би били кадри од њега добити, него зато што кад и изгуби увек при поласку толико узајми на невраћање од натароша и других, да су ови тако увек били у губитку, а фесолга у добитку.

Упознали смо фесолге, натароше, среске докторе, кнежеве. Проучимо мало и њихово свакидашње друштво, њихов генерални штаб, који чине погдекоји свештеници а и комунални учитељи наши.

О молим вас, и међу овима има доста „фина“ зеља.

Познајем једнога из тога „ученога“ друштва, који је већ и са новосадским судбеним столом имао посла и то више пута. То јест, кажу да је забораван. Има и једну слабост: да радо потпише туђа имена. Зато га је суд и позвао на одговорност јер је у неки тридесет и шест случајева потписао туђа имена, и тако дошао до неких четрдесет хиљада круна. У најновије доба пронашли су, да је „фалио памећу“, јер молим вас, где би паметан човек из крста са часне трапезе дао вадити драго камење а у место њега уметати стакло. Или где би паметан човек био тако несмотрен, да онда кад је он сам у цркви, нестају са матере божје девет великих дуката. Доиста срећа његова, што сада не живимо више у граници, јер по војничком закону од 1790. §-у 2. ко у оваким стварима греши, томе немилице одрубе главу са рамена. Говори се за истога, да је у опште требао врло много новаца јер је био велики картарош и весељак. Једном приликом, да би дошао до новаца, у цркви пред председником и тутором црквене општине извадио је револвер и рекао, да ће се убити у цркви, ако му не дозволе да из црквене благајне извади две хиљаде двеста круна. То истина није постигао, али ови људи, да се не би у цркви догодила така брука и срамота, потписаше му менице да узајми затражен новац.

Једанпут пак, што му општина црквена није хтела да повери исплату неких рачуна, претио је председнику да ће му на тарабу дати обесити плаштаницу.

И поред свих чуда, тај је човек опет имао велика угледа пред натарошом, фесолгом и другима те „феле“, јер је био и иначе умешан, није ником мутио воду а осим тога био је још добар „вурцика“ на картама.

У то натарошко друштво као што рекосмо, спадају и гдекоји комунални учитељи. Но они имају мање улоге. У великим фербл партијама слабо учествују. Па да, то ни не могу. Мали људи, пале плате. За њих се суботом приређује онај мали после вечерња. Имаче и они у ученом друштву иста права уживају као и други. Али опет с том разликом, што су они само саветујући чланови, без гласа.

Као што видимо, независних људи има у Шајкашкој данас врло мало. Оно што је боље и упливно, то се временом изопачи. Натарош их „цитира“ једног по једног. Једном обећа кнежевину, другом општински форшпан, трговцу да ће општина код њега пазарити и т. д. Таковим људима, да би их још већма задобио, дозвољава и поједине изгреде. Гледа им кроз прсте кад им стока иде у потрицу. Па кад их са свим задобије, кад их већ има у својим рукама онда их употребљава на све.

Док нисам све ово подробно познавао, замерао сам нашем честитом свештенству, што они — свештеници — као народни учитељи, не потруде се да овоме злу стану на пут. Сад знам, да су то неки наши ваљани свештеници и покушавали, али — без успеха. А знате ли зашто? Познато ми је, да је сам патријарх Георгије, на молбу бачке жупаније, посредовао и преко владике Василијана забранио једном нашем ваљаном свештенику, — који доиста има спреме, воље и способности да народ води, да се за његове ствари разбира — да се уопште сме мешати и рад натароша и ондашње управе критиковати. Шта више, забранили су му — да не би натарошеве воде мутио — да му свет у опште сме долазити. Наше црквене власти дакле у служби жупаније одстраниле су верне — за љубав неких вармеђских изелица — од пастира свога.

Држим, да смо ову господу, те позване који треба народ да васпитају, да га упуте и да му примера дају — на жалост — доста добро упознали.

Не би требало даље да вам причам. Кад су вође и прваци народа такови, какав може онда бити сам народ.

Да ми нико не би могао пребацити, да говорим напамет, изнећу званичне податке и то такове, да ће се сви скаменити. Податке сам покупио код новосадскога судбеног стола.

Пре тридесет и пет година, годинама се није дешавао у Шајкашкој ни један злочин. Данас, у време уставнога доба, 1907. године било је у Шајкашкој две стотине седамдесет и девет злочина и то:

крађе у педесет случајева;

насиља против власти у шеснаест случајева;

покушаји уморства у десет случајева;

убиства и уморства у двадесет случајева;

тешке телесне озледе у двадесет и осам случајева;

насиља у десет случајева;

насиља од стране полиције у деветнаест случајева;

проневера у педесет и два случаја;

кривотворења докумената, меница и преваре у педесет и два случаја;

стечајева четир случаја;

изнуђавања један случај;

упада у туђ стан у шест случајева;

харања шест случајева;

лажна сведочења и заклетве пред судом у два случаја;

паљевине у два случаја;

прављења лажних новаца у два случаја;

двоженства у једном случају.

О томе се свему расправљало пред новосадскнм судбеним столом.

Дакле, 1907. године у две стотине седамдесет и девет већих злочина шајкашких морао је да поступа новосадски судбени сто. У исто доба пак за исто време пред судбеним столом расправљало се из паланачког среза само петнаест злочина; из новосадског среза, који је већи од Шајкашке, двадесет и осам случајева.

Но пођимо корак даље.

Да видимо криминалне поступке шајкашких среских судова и упоредимо их са паланачким срезом, који од прилике по броју душа, одговара Шајкашкој. И тада ћемо видети, да је 1905. године у паланачком срезу било четири стотине и два злочина, док у Шајкашкој у исто доба седам стотина и двадесет.

1906. године у Шајкашкој је било седам стотина четрдесет и два, а у паланачком срезу само три стотине осамдесет и четири злочина.

1907. године у паланачком срезу било је три стотине седамдесет и два а у Шајкашкој осам стотина и девет.

Доиста значајне појаве. И овде као и код имовине са сто постотака лошије стојимо него паланачки срез. А што је по овим додатцима још значајније у паланачком срезу из године у годину опада број злочина, а у Шајкашкој из године у годину расте.

Жалосне су то прилике. Велика одговорност терети садању шајкашку управу за те чињенице. Што се то дешава у Шајкашкој, то није крив шајкашки народ, нису у првом реду криви ни они који су починили те злочине, него ли они, који су тамо створили таке прилике, да се то зло могло угњездити. Јер треба да знате, да увек није онај крив, који краде и убија. Крив је и онај, који не спречава — а може и позван је — да услед нездравих друштвених установа поничу и развијају се покварене природе. Кад се дозвољава да од преступника постају злочинци и хијене, природно је што нас те хијене штете и тамане. Човек кад то види мора да се застиди свога доба.

Ево ово су последице рђаве управе: наш се шајкашки народ изопачио; пропао материјално, телесно и душевно; постао пузавцем, лажом и пропалицом, који се данас одриче вере и поштена имена свога.

IV.

Шајкашки ритови

Ритско питање је по себи агрикултурно питање. По суштини његовој, требали смо се њиме бавити само, где смо говорили о пољопривредним приликама шајкашким. Но ми смо га оделили. Засебно га расправљамо овде и то ли зато, јер му дајемо велики значај. С једне стране, што је несређеност његова доста проузроковала данашње јадно стање Шајкашке. С друге пак стране што баш у правилном и мудром решењу његову видимо једини спас и будућност народа нашега.

Пођимо редом.

О оним приликама. које су постојале пре 7. маја 1850. нећу ни да говорим. Јер које прочитао други део ове моје расправе, зна, да до уважања основнога граничарскога закона поседи комупија су били имовина Његовога Величанства, а задруге су имале само наследно право уживања, као награду за вршење војничке дужности. Јасно је дакле, да кад ни онај иметак задругарски, које су поједине породице и њени чланови уживали, у чијем су поседу били, није био њихов, — тим мање се могло за задругарску својину сматрати ритске земље, које нису биле у фактичном поседу појединих породица.

О ритском питању дакле може бити реч тек од 1850. подине. Од онога времена, када је Његово Величанство издало крајишки штатут. Када су општинама на уживање предати пашњаци. По томе штатуту рит је био својина државна и издаван је за врло мален закуп (аренду) општинама за пашњаке и риболов.

Ко је проучио прилике Шајкашке, зна да је шајкашки рит у оно доба имао врло малу, скоро никакву вредност. Управо није се тачно ни знало, колики је. Већим делом године био је већим делом под водом. Кад је вода била мања, било је више паше, кад већа — мање. Лов, риболов, шума, трска, све је то у оно доба било бесплатно сваком граничару. То је био узрок, што се за рит нико ни отимао није. Па ни општине, мада су за рит плаћале ерару неку малу аренду, што управо није ни била аренда, него више тек — да дете има имена — неко признање државнога поседнога права.

Озбиљно говорити и бавити се ритским питањем почело се тек 1864. године. Када је секциони краљевски Инжинир Кепеши поднео предлог ратном министарсву, да се како шајкашки тако исто и рит немачко банатске крајишке регименте огради насипом с помоћу колониста.

1865. године краљевским решкриптом у тителскоме риту насељен је *Рудолфсгнад*. Насељеницима, који су већим делом били Немци додељено је дванаест јутара по породици. То је био најмањи посед. Но овај је 1867. повишен на осамнаест јутара.

Шајкашке општине када су виделе, да се у шајкашком риту почеле нове и то стране колоније стварати, та им се ствар није ни мало свидела. Прво зато, што је стран несрпски елеменат увучен. Друго, што су се сами Срби граничари већ тада толико умножили, да им је досадањи посед већ по себи постао мали. Дакле, као паметан и разборит свет, увидели су да су ова насељења у првоме реду наперена против њих. Па даље помишљаху и на то: Сада, када им је цео рит са свим својим благом бесплатно на расположењу — тешко живети, шта ће тек бити онда, када се тамо створе колоније, кад им се рит одузме?

То је управо био повод, разлог, што је руководио шајкашке управе, те су на препоруку својих синова некадањих шајкашких офисира — 1866. године свих четрнаест општина предали молбу Његовом Величанству, у којој позивајући се на досадање заслуге Шајкаша у обрани домовине и престола моле, да се у шајкашком риту нове стране насеобине не стварају, него да се рит уз повољне услове прода општинама. А оне ће ритске земље употребити на своје опште сврхе, а нарочито за насељивање и издржавање оних шајкашких породица, које су међувремено због мале количине досадањега свога некретнога иметка материјално посрнуле.

То је била дакле сврха те мајестетске молбе, коју су 1866. године свих четрнаест шајкашких општина поднеле његовоме краљевском Величанству.

На ову молбу, Превишње Место 5. маја 1867. год. својим рескриптом издатим путем ц. кр. ратног министарства одел. 10. бр. 1658. с обзиром на потребе Шајкаша у земљишту, одустаје од даљих колонизација шајкашке ритске земље. Уступа исту шајкашким општинама, и то: уз примање обвезе задолмљења; двадесет форината откупа по јутру, као и даљега плаћања порезе на исте и на послетку, да се општине имају побринути да се земљом *оскудним* (Grundbedürftige) породицама шајкашким додели сходна количина ритских земаља. Остављено је даље општинама, да ову поделу у смислу своје молбе, изведу под надзором баталунске команде. У том краљевском рескрипту изречено је напослетку и то, да ако шајкашке општине не би хтеле све шајкашке ритске земље примити, ратно министарство од тителске батаљунске команде очекује извештај и предлогу ради оснивања нових колонија.

Када је ова краљевска одлука шајкашким општинама обнародована била, по сведочанству расправнога записника од 1867. год. шајкашке општине примиле се са највишега места захтеваних обавеза. Уједно се споразумеле да терет задолмљења сви подједнако сносе, да како посед тако и терете према тадањем броју душа шајкашких деле међу собом. То је повод да је подела ритских шајкашких земаља установљена према попису душа од 1867. године. — У тај попис нису узети само граничари и њихове породице, него сви, који су тамо живели. Дакле и они, који живе изван домаћих задруга, обртници, трговци, па они који никаква поседа немају, тако звани Шуцмани, породице без кућњега броја, приватне особе, па чак и војнички часници, који по граничарском закону нису ни могли имати поседа. То је био узајамни споразум и *међусобни уговор* **општина**

Сви споменути дакле добише на уживање ритске земље.

Као што рекосмо, незадолмљени рит је већим делом био под водом. Такав није доносио скоро никакве хасне. А општинама, које су овај велики терет примиле на себе у страху, да ће им се рит одузети и на њему стране колоније оснивати, морале се побринути да што већи приход извуку из њега. Отуда је, да су појединци плаћали у облику порезе: (Riedablosung:) општинама према каквоћи земље т. ј. за оне, којима прети поплава, врло мало, шездесет потура од јутра, за оне пак, које су осигуране биле од поплаве, тако зване греде — баште за купус — које су и иначе ванредно велику вредност имале, саразмерно велике своте, осам круна и четрдесет па и шездесет круна и шездесет потура.

Када су општине шајкашке онај међусобан уговор склопиле, побринуле се и за задолмљење. Задолмљење спровађа англоаустриска и англо-угарска банка.

Год. 1873. би прво подизање долме, а 1874. довршено тачно мерење долмом одређенога земљишта.

Том приликом се испоставило, да има *четрдесет и три хиљаде седам стотина шездесет јутара земље.* Од овога се одузима за фундације две хиљаде јутара и својина карловачке митрополије две хиљаде две стотине и једно јутро. Тако да после одбитка тога, и после угрунтовљења својине приватних поседника, *шајкашким општинама остаје тридесет и осам хиљада и дванаест јутара и 646 квадратних фати рита.* (Наставиће се)

Српска штампарија дра Светозара Милетића у Новом Саду